убедительности рассуждения. На материале политических дебатов [текст]. Дис. ... канд. филол. наук, М., 2003, 199 с.

(6). Новиков А.И. Текст и его смысловые доминанты [текст]. Под ред. Н.В.Васильевой, Н.М.Нестеровой, Н.П.Пешковой. М., изд-во Ин-та языкознания РАН, 2007, 224 с.

Xolisova Gavharoy Mannobjon qizi (PhD), Andijon davlat Chet tillari insituti dotsenti),
Yuldashova Go'zal Rustam qizi (ADCHTI Kompyuter lingvistikasi 1-kurs talabasi;
gavharxolisova@gmail.com)

BIZNES VA TIJORIY MULOQOT TADQIQI, NAZARIY XULOSALAR

Annotatsiya. *So'nggi yillarda "diskurs" atamasi lingvistikada eng keng tarqalgan nomlanishlardan biri bo'lib, u deyarli barcha lingvistik nashrlarda uchraydi. Shu bilan birga, diskurs zamonaviy tadqiqotlarda eng murakkab tushunchalardan biri hisoblanadi, turli yondoshuvlar va talqinlarning mavjudligi bilan ajralib turadi.*

Kalit so'zlar: *zamonaviy tadqiqodlar, biznes diskurs, lingvistika, ilmiy talqin, diskurs nazariyasi.*

ИССЛЕДОВАНИЕ ДЕЛОВОЙ И КОММЕРЧЕСКОЙ КОММУНИКАЦИИ, ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ВЫВОДЫ

Аннотация. *В последние годы термин «дискурс» стал одним из самых распространенных названий в лингвистике, встречаясь практически во всех лингвистических публикациях. В то же время дискурс является одним из самых сложных понятий в современных исследованиях, характеризующимся существованием различных подходов и интерпретаций.*

Ключевые слова: *современные исследования, деловой дискурс, лингвистика, научная интерпретация, теория дискурса.*

BUSINESS AND COMMERCIAL COMMUNICATION RESEARCH, THEORETICAL CONCLUSIONS

Annotation. *In recent years, the term "discourse" has become one of the most common names in linguistics, appearing in almost all linguistic publications. At the same time, discourse is one of the most complex concepts in modern research, characterized by the presence of various approaches and interpretations.*

Keywords: *Modern research, business discourse, linguistics, scientific interpretation, discourse theory.*

Kirish. Tilshunos olimlar diskursni turlicha talqin etishadi. Kubryakovaning fikriga ko'ra, "Tilshunoslik fanining hozirgi taraqqiyoti davrida diskursning umumiy qabul qilingan birorta ta'rifi mavjud emas". Diskurs termini jahon tilshunosligida so'nggi o'n yillikda juda keng qo'llanilib, bir necha ma'noda talqin qilinmoqda. Mazkur termin dastlab bog'lanma matn tushunchasini ifodalagan bo'lsa, keyinchalik, suhbat, dialog tushunchalariga nisbatan ham qo'llanila boshlandi Sossyurning tarafdorlari nutq tushunchasiga ko'proq e'tibor berishadi. Misol uchun, E.Benveniste deyarli hech qachon "nutq" atamasini ishlatmaydi, undan "muloqot"ni afzal ko'radi. E.Brussans Sossurcha til nutq dixotomiyasiga uchinchi komponent – nutqni o'z ichiga oladi, uni til va nutq orasiga joylashtiradi va unga vositachi vazifasini beradi. Shu bilan birga, til mavhum belgilar tizimi vazifasini bajaradi; nutq so'zlovchi tildan foydalanadigan ma'lum kombinatsiyalarni o'z ichiga oladi, nutq, nutq faoliyatining mexanizmi va jarayonining o'zidir [1]. A.A.Kibrik va uning hammualliflari ham o'z fikrlarini bayon qilgan: "Diskurs – matndan ko'ra kengroq tushuncha. U bir vaqtning o'zida lisoniy faoliyat jarayoni va uning natijasi va uning natijasida matn paydo bo'ladi"[2]. Insoniyatning ijtimoiy, kommunikativ aloqaga kirishi sababi ma'naviy va moddiy ehtiyojlari tufayli sodir bo'ladi. Ehtiyojlar esa, zamon va makonga qarab o'zgaradi. Bundan kelib chiqib, shuni aytamizki, diskurs davr o'tishi bilan o'zgarib turuvchi hodisadir. Tilshunos olim T.M.Nikolayeva "Matn lingvistikasining qisqacha lug'ati" asarida diskurs tushunchasiga quyidagicha ta'rif beradi: "Diskurs – matn lingvistikasining ko'p qiymatli atamasi bo'lib, bir qator mualliflar tomonidan deyarli omonim ma'nolarda qo'llaniladi. Ulardan eng keng tarqalgan shakllari izchil matn, matnning og'zaki-so'zlashuv shakli, dialoglar, monologlar, ma'nosi jihatda bog'liq bo'lgan gaplar guruhidir" [3].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. S.Kolloni, V.B.Xatia, F.Bargiela-Chiappini, A.Pennikuk, H. Spencer-Oati, L.B.Imer, A.Warner, L.Putnam, J.Ponchini, K.Nikerson kabi olimlar tomonidan amalga oshirilgan ilmiy ishlarni ta'kidlaydi. Bu tadqiqotchilar biznes-diskursni o'rganish bo'yicha muhim nazariy va metodologik yondashuvlarni ishlab chiqqan. "Diskurs" va "matn" tushunchalarini o'rtasidagi chegarani

izlar ekanmiz, V.Karasikning "Diskurs – muloqot vaziyatiga kirishgan, bog'langan matn" [4], N.Artyunova-ning "matn" inson turmush tarziga to'g'ridan to'g'ri bog'lanmagan muloqot shakli[5] degan ta'riflarga duch kelamiz. Nutqni jarayon sifatida o'rganish faqat so'zlovchi va tinglovchi orasidagi o'zaro diskurs (fikr almashish), savolga yarasha javob berish – holatidagina tadqiq etilishi mumkin. Diskursga golland tilshunosi Teun van Deyk shunday ta'rif beradi: "Diskurs – bu nutq oqimi, uning doimiy harakatidagi til, tarixiy davrning barcha xilma-xilligini, individual va ijtimoiy xususiyatlarni o'ziga singdirgan nutqning tabiiy ijtimoiy shaklidir. Bu orqali olim diskursda adresant va adresatlarning nutqi muloqot vaziyatida shakllantirishi haqida fikr yuritgan [6].

Tadqiqod metodologiyasi.1990-yillarning oxiriga kelib, biznes-diskursning asosiy tadqiqot obyekti "biznesmenlar tilni qanday qilib o'z maqsadlariga erishish uchun ishlatadi" degan savolga javob qaratilgan. Shuningdek, lingvistik va kontekstual yondashuvlar o'rtasidagi bo'shliqni to'ldirishga intilishlar amalga oshirilgan. Konversatsion tahlil, sotsiologiya va etnometodologiya kabi metodikalar yordamida so'nggi 20 yil ichida biznes sohasidagi diskurslarni tahlil qilishga qaratilgan urinishlar amalga oshirilgan. Tadqiqotchilar biznesdagi diskursning muayyan ahamiyatini aniqlashga muvaffaq bo'lgan. Masalan, Daft va Lengel (1984), Beamer (1992) va boshqa mualliflar tomonidan tashkilotlar ichidagi korporativ kommunikatsiya, boshqaruv dialogi, tranzaktsion diskurs va kommunikatsion modellarga oid tadqiqotlar amalga oshirilgan. O'zbek tili nutq, muloqot madaniyatiga oid ishlarda tijoriy diskursni nazariy jihatdan o'rganish o'rtaga jiddiy qo'yilgan emas. S.Ibrohimov, E.Begmatov, L.Xo'jayeva, I.Ibrohimov, B.O'rinboyev, S.Inomxo'jayev, R.Qo'ng'urov, S.Karimov, T.Qurbonov, A.Rustamov, A.Abdurahmonov, N.Mahmudov, T. Qudratov, Y.Tojiyev, N.Hasanova, H.Tojimatov, O.Yo'ldosheva, B.X.Rahmatullaeva, Sh.Iskandarovalarning ishlarida nutq madaniyatiga oid bir qator nazariy fikrlar aytilgan [4].

Tahlil va natijalar. So'nggi yillarda "diskurs" atamasi lingvistikada eng keng tarqalgan nomlanishlardan biri bo'lib, u deyarli barcha lingvistik nashrlarda uchraydi. Shu bilan birga, diskurs zamonaviy tadqiqotlarda eng murakkab tushunchalardan biri hisoblanadi, turli yondoshuvlar va talqinlarning mavjudligi bilan ajralib turadi. Ko'plab ichki va xorijiy olimlar diskursni o'rganishga o'z ilmiy ishlarini bag'ishladilar, jumladan: M.Fuko, Z.Xarris, E.Benvenist, P.Serio, N.D.Arutyunova, V.I.Karasik, N.N. Belozerova, V.Z Demyankov, V.V.Krasnıx, M.L.Makarov, N.N.Mironova, Y.S.Stepanov va boshqalar. Yangi geoiqtisodiy chaqiriqlar biznesda til va kommunikatsiyaning o'rganilishini yanada dolzarblik kasb etadi. Biz yangi sinergetik yo'nalish sifatida bizneslingvistika – til resurslarining biznesda qo'llanilishini o'rganadigan interdisipliner tadqiqot sifatida ajratish zarurligini asosladik. Bizning fikrimizcha, bu jarayon til va kommunikatsiyaning biznes-kontekstdagi faoliyatini tahlil qilishda diskursiv yondashuvga asoslanishi kerak, bu esa N.D.Arutyunovaning ta'rifiga ko'ra, "nutqning hayotga singib ketishi"ni nazarda tutadi. Yu.S. Stepanov ta'kidlashicha, "diskurs – bu til ichidagi til", ammo o'ziga xos ijtimoiy voqelik sifatida taqdim etilgan. Bu tadqiqot biznesdagi til va kommunikatsiyaning o'rganilishi bo'yicha dolzarb masalalarni ko'rib chiqadi. Yangi iqtisodiy sharoitlar va geoiqtisodiy o'zgarishlar, ayniqsa, globalizatsiya jarayonlari, biznesda tilning va kommunikatsiyaning yangi shakllarini o'rganish zaruriyatini keltirib chiqarmoqda. Tadqiqotda ilgari surilgan "biznes-diskurs" va "tarmoq biznes-diskursi" kabi tushunchalar, til va biznesning o'zaro aloqalarini chuqur tahlil qilishga imkon beradi. Bundan tashqari, biznes-diskursning tipologiyasini ishlab chiqish va uni tahlil qilish uchun yondashuvlarni aniqlash tadqiqotning ilmiy qiymatini oshiradi. Bu jarayonning muvaffaqiyati, tilshunoslik va biznes fanlari o'rtasidagi o'zaro aloqalarning yanada chuqurlashishiga olib keladi. Mahalliy lingvistika sohasida an'anaviy ravishda "ishbilarmon" diskurs tipi ajratilgan. Biroq, jamiyatning hozirgi holati nuqtayi nazaridan, bu atamalar allaqachon birma-bir qabul qilinadigan bo'lib qolmagan. "Ishbilarmon" tushunchasi, dastlab, ishbilarmon (rasmiy-ishbilarmon) nutq uslubini oddiy (so'zlashuv) nutqdan ajratish uchun ishlatilgan va unga har qanday kasbiy diskurs turlari – siyosiy, iqtisodiy va ma'muriy diskurslar kiradi. Bu, "ishbilarmon" atamasi juda keng ekanligini anglatadi. Aksincha, "iqtisodiy" atamasi juda tor bo'lib, biz biznes sohasining barcha turli xil diskurslari va biznes muammolari: ishlab chiqarish, savdo, moliya, menejment haqida gapirganda cheklovli bo'ladi. Ba'zi tadqiqotlarda eslatib o'tilgan o'xshash atamalar ("tijorat", "korporativ", "muzokaraviy" diskurslar, shuningdek, "iqtisodiy") faqatgina "biznes-diskurs"ning umumiy tushunchasining kichik turlarini tashkil etadi.

Xulosa. Matnning turg'un, tayyor mahsulot, diskursni esa kechayotgan nutqiy muloqot jarayoni sifatida talqin qilinishi ularning keskin farqlanishiga sabab bo'ladi. Muloqot – axborot almashuv jarayoni, uning maqsadi ham shu. Axborot uzatish yozma yoki og'zaki usulda kechishi bilan unchalik farq qilmaydi.

Hatto dialog ham yozma nutq vositasida kechishi mumkinligini bilamiz (masalan, diplomatik notalar almashinuvi, xufiyona yozishmalar, siyosiy va ilmiy mazmundagi ma'ruzalar avval yozma tayyorlanib, keyin o'qib beriladi). Ko'pchilik "ilmiy matn" va "ilmiy diskurs" tushunchalarini bir xil ma'noda anglaydilar. Bizning keyingi tadqiqotimizning maqsadi ushbu diskurs turini har tomonlama ko'p o'lchamli tahlil qilish va uning subklassifikatsiyasini ishlab chiqishdir. Birinchi tahlil natijalariga ko'ra, biz funksional tipologiyani taklif qilamiz, unda biznes diskursining bir qator turli xil podturlari ajratiladi (ular, ko'pincha, o'tish davrini boshdan kechiradi va boshqa diskurs sohalari bilan o'zaro bog'lanadi). Tadqiqodchilar biznes diskursining turli xil podturlarini aniqlashga va ularni har tomonlama tahlil qilishga harakat qilmoqda. Bu yondashuv, diskursning faqat bir turini emas, balki uni o'z ichiga olgan bir qancha amaliy va ijtimoiy kontekstlarda qanday funksiyalarni bajarishini ko'rsatadi. Har bir podturlar o'ziga xos funksiyalarni bajaradi, va bu farqlash biznes lingvistikasi uchun juda muhim, chunki ular til va muloqotning turli shakllarini yanada chuqurroq tahlil qilishga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

(1). Мамажонов, М. (2020). Антропонимлар дискурс релеванти сифатида. Фарғона.

(2). Кибрик А.А. (2008). Язык средств массовой информации как объект междисциплинарного исследования. М., 11.7

(3). Nikolaeva, T.M. (1978). Kratkiy slovar terminov lingvistiki. M., "Progress".

(4). Karasik, V.I. (2004). Jazykovoj krug: Ličnost', koncepty, diskurs. Gnozis, 117.

(5). Қўнғуров Р., Бегматов Э., Тожиев Ё. Нутқ маданияти ва услубияти асослари. Тошкент, "Ўқитувчи", 1992; Иброҳимов С. Ўзбек тили нутқ маданиятига доир. "Ўзбек тили ва адабиёти". 1964, 5-сон; Бегматов Э. Ўзбек нутқ маданияти масалалари. "Ўзбек тили ва адабиёти". 1980, 4-бет; Хўжаева Л. Нотиқлик санъати. Тошкент, 1967; Иброҳимов И. Нутқ маданияти ва адабий талаффуз ҳақида. Тошкент, "Фан", 1972; Ўринбоев Б. Сўзлашув нутқи. Тошкент, "Фан", 1979; Иномхўжаев С. Нотиқлик санъати асослари. Тошкент, "Ўқитувчи", 1982; Қўнғуров Р., Каримов С., Қурбонов Т. Нутқ маданияти асослари. Самарқанд, 1985.

(6). Арутюнова Н.Д. (1990). Дискурс. Лингвистический энциклопедический словарь. М., "Советская энциклопедия", с. 136.

(7). Deykk, T.A. van. (1998). Ideology: A multidisciplinary approach. Sage Publications.

(8). Сосновская А.М. Деловая коммуникация и переговоры. Учеб. пособие, СПб., изд-во СЗАГС, 2011. 8 с.; ил, с. 92 – 117

(9). Xolisova G. Murhanova M. Nutqning o'zaro ta'siri jarayonidagi analik va diskursiv xususiyatlari. Pedogog jurnali. Vol 6, № 12 (2023).

(10). Xolisova G Diskurs va diskursiv tahlil bo'yicha lingvistk yondashuvlar. Umumiy filologiyaning dolzarb masalalari xalqaro ilmiy-amaliy anjuman. 2024.

Nabieva Zarrina Isomiddinovna (Samarqand davlat Chet tillar instituti "Ingliz filologiyasi" kafedrasi o'qituvchisi)

IJTIMOIY MUNOSABAT FE'LLARINING ASPEKTUAL VA KATEGORIAL BELGILARI

Annotatsiya. *Ushbu maqolada ijtimoiy munosabatlarni ifodalovchi fe'llarning aspektual va kategorial belgilarining o'ziga xos xususiyatlari tahlil etilgan. Asosan, harakatning davomiyligi, boshlanganligi yoki tugallanganligini bildiruvchi aspektual ko'rsatkichlar hamda fe'lning zamon, mayl, shaxs, son kabi grammatik kategoriyalar doirasidagi holatlari ko'rib chiqilgan. Ijtimoiy munosabat fe'llari semantik jihatdan chuqur ijtimoiy-psixologik mazmunga ega bo'lib, ularning grammatik ifodalanish shakllari o'zbek tilining morfologik tizimida muhim o'rin tutadi. Maqolada ushbu fe'llarning morfologik va semantik tahlili orqali ularning tilshunoslikdagi ahamiyati yoritilgan va amaliy tahlillar asosida xulosalar berilgan.*

Kalit so'zlar: *aspektual, kategorial, geterogen, polipropotiv, kognitiv xususiyat, model.*

Набиева Заррина Исомиддиновна (Самаркандский государственный институт иностранных языков, преподаватель кафедры английской филологии)

АСПЕКТУАЛЬНЫЕ И КАТЕГОРИАЛЬНЫЕ ПРИЗНАКИ ГЛАГОЛОВ СОЦИАЛЬНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

Аннотация. *В данной статье проанализированы особенности аспектуальных и категориальных признаков глаголов, выражающих социальные отношения. Основное внимание уделяется аспектуальным показателям, отражающим длительность, начало или завершённость действия, а также грамматическим категориям глагола, таким как время, наклонение, лицо и число. Глаголы, выражающие социальные отношения, обладают глубокой социально-психологической семантикой и занимают важное место в морфологической системе узбекского языка. В статье на ос-*